

PASTI IN IZZIVI POLITIČNEGA IN DIPLOMATSKEGA DISKURZA**

Povzetek. Komunikacija je bistvo diplomacije in jezik kot glavno komunikacijsko sredstvo ni le nosilec sporočil, ampak tudi njihov aktivni oblikovalec. Tema članka je predstaviti razlike med političnim in diplomatskim diskurzom, dotaknili pa se bomo tudi položaja manjših jezikov v diplomaciji. Pokazali bomo, da so rojeni govorniki manjših jezikov v podrejenem položaju, saj se ne morejo sporazumevati v svojem maternem jeziku. Ker je izražanje subtilnih nians v tujem jeziku težje, se morajo večinoma zanašati na tolmače, ki morda ne poznajo vseh detajlov strokovnega področja, to pa lahko privede do spremembe pomena izvirnega sporočila in podobnih težav. Pokazali bomo, da se je razvoju medijev prilagodila tudi diplomacija, ki je na spremembe odgovorila z razvojem javne diplomacije. Ker je le-ta tesno povezana s pogajanjem, njihov cilj pa je dosega kompromisa, bi morali diplomati uporabljati jezik, ki dopušča kompromise in zadovolji kar največ interesov. Tak jezik zmanjša potencial za konflikte, saj ustvari distanco in pripravi uporabnika (komunikatorja in prejemnika) na prilagoditev. Nasprotno dosežemo z uporabo barvitega jezika, saj sugestivne metafore povečajo nevarnost konfliktov in kompleksnost odnosov med partnerji v pogajanjih. Primarna funkcija diplomacije je uravnavanje konfliktov, zato naj bi diplomati iz svojih slovarjev črtali sugestivne metafore, zgodovinske analogije, pretirano izražanje čustev in se zavezali k uporabi bolj nevtralnega jezika, ki ne pogloblja konfliktov in ne ločuje sogovornikov (Russet in Starr, 1996).

Ključni pojmi: diplomacija, komunikacija, politični diskurz, diplomatski diskurz, jezik, metafore, jezikovni stil, jezikovne dvoumnosti

* Dr. Nina Gorenc, visokošolska učiteljica na Fakulteti za družbene vede, Univerza v Ljubljani.

** Izvirni znanstveni članek.

Political language /... / is designed to make lies sound truthful and murder respectable, and to give an appearance of solidity to pure wind (George Orwell, *Politics and the English Language*).¹

Uvod

Jezik je za obstoj človeštva nujno potreben. S pomočjo jezika se učimo iz izkušenj drugih, pridobivamo znanje, informacije, jih posredujemo in širimo, komunikacija pa predstavlja enega izmed primarnih instinktov, ki nam zagotavlja preživetje. Tudi diplomacija temelji na komunikaciji, izmenjavi mnenj, pogajanjih in posledično na uporabi jezika, katerega vloga ni zgolj prenašanje sporočil, ampak aktivno poseganje v sporočila in njihovo sooblikovanje. Predpostavljam, da bistvo diplomacije ni vedno in zgolj v vsebini, saj je zaradi pogosto tankega ledu, na katerem se previdno gibljejo diplomati, uspeh misije lahko odvisen prav od ustrezne izbire in rabe besed oziroma stila. Isto sporočilo je mogoče povedati na mnogo različnih načinov, torej je za dobrega in uspešnega diplomata ključnega pomena poznavanje in razumevanje funkcij jezika, jezikovnih registrov,² stila in še česa. Različni jeziki so se zvrstili v vlogi izbranega jezika diplomacije, neke vrste »lingua franca«, ki predstavlja jezik, v katerem je komunikacija med govorniki različnih jezikov najenostavnejša. Zgodovina priča o obdobjih prevlade asirske babilonščine, književne kitajščine, grškega jezika »koin'«², srednjeveške grščine, latinščine, arabščine, turščine in kasneje španščine, portugalščine, ruščine, italijanščine, nizozemščine, nemščine, francoščine, v zadnjem času pa vse bolj angleščine (Nick, 2001: 41).

To dokazuje, da je šlo pri izbiri jezika bolj za splet različnih dejavnikov (gospodarska moč, politična moč, strateške odločitve idr.) kot za izrazite prednosti posameznega jezika. Namen pričujočega članka je predstaviti vlogo jezika v političnih procesih, predvsem v diplomaciji, predstaviti značilnosti diplomatskega diskurza kot podpodročja političnega diskurza ter predstaviti vlogo manjših jezikov, v našem primeru slovenskega jezika, v diplomaciji.

Moja izhodiščna hipoteza je, da igra jezik v političnih procesih in diplomaciji pomembno vlogo. V drugi hipotezi želim dokazati, da med političnim in diplomatskim diskurzom obstajajo pomembne razlike. V tretji hipotezi trdim, da je vloga slovenskega jezika v diplomaciji marginalna in da slovenski diplomatski diskurz še ni povsem oblikovan.

¹ V političnem jeziku se laž zdi resnica, umor spodobno dejanje in celo veter dobi videz trdnosti. George Orwell, *Politika in angleški jezik* (prevod avtorice članka).

² *Jezikovni registri oziroma jezikovne zvrsti* (Toporišič, 1992: 253).

V članku predstavim kratek pregled retorike (tako na splošno kot tudi v političnem kontekstu), njene povezave z diplomacijo in nadaljujem s predstavitvijo pravnega diskurza in njegove interpretacije. Ker je le-ta odvisna tako od posameznikovih osebnih značilnosti, kot tudi od družbe, se v naslednjem poglavju dotaknem jezika kot družbenega konstrukta. V nadaljevanju predstavim različne vrste diskurza (politični in diplomatski diskurz); članek končam s predstavitvijo diplomatskega komuniciranja, jezika in stila in vlogo slovenskega jezika v diplomaciji.

Retorika, jezik in diplomacija

Klasična retorika je definirana kot umetnost učinkovitega govorjenja ali pisanja, kot študij pisane ali govornjene besede, katere temeljni namen je prepričati (Rose, 1995). Morda je prav zato odnos do politične retorike bolj previden, saj ljudje politikom le težko zaupajo. Njihove besede navadno sprejemajo kot (predvolilne) prazne obljube. Ena izmed stičnih točk diplomacije in retorike je umetnost prepričevanja. Naloga jezika ni zgolj prenašanje informacij od govorca do poslušalca, od ustvarjalca teksta do njegovega bralca. Z jezikom želimo realnost opisovati in hkrati soustvarjati, izraziti želje in namene, a tudi prepričati. Jezik odraža strukturo moči (politične in gospodarske), filozofijo, religijo, tradicijo, kulturo in še marsikaj. V rokah politikov je jezik več kot zgolj sredstvo izražanja. Gre za tvornega agenta, ki določa moč in uspešnost politikov pri doseganju političnih ciljev, sooblikovanju realnosti in njenega sprejemanja pri ljudeh (Ellis, 1998).

Kot je dejal Richard Neustadt, politična moč ni absolutna in nespremenljiva, ampak izvira iz sposobnosti prepričevanja (Neustadt, 1990: 186). Ta je izjemno pomembna tudi za diplomacijo kot glavno sredstvo držav za kompleksno in regulirano medsebojno komunikacijo, ki predstavlja pravecni komunikacijski sistem v mednarodni družbi (Berridge, 2001: 62, 63). Temeljna naloga diplomata je sogovornika prepričati in pridobiti na svojo stran, svoji državi izpogajati čim boljšo pozicijo oziroma skleniti sporazum. Jezik, ki ga diplomat uporablja, igra pri tem pomembno vlogo. Diplomati, kot vsi ostali govorniki in akterji v komunikaciji, imajo pri izražanju vedno izbiro. Ko se odločijo, je torej njihove besede potrebno razumeti in obravnati kot premišljene in namerne. Cilj diplomacije je namreč preprečevanje konfliktov in reševanje le-teh na miren način – ne z orožjem, ampak z besedami (Pehar, 2001: 135). Jezik torej določa nas same in okvir našega delovanja, razumevanja, doživljanja in sporazumevanja, saj ga sooblikujejo ljudje, družbe in kulture (Girardin, 2001: 140).

Če sledimo Orwellovi tezi iz romana *1984*, lahko rečemo, da jezik (vsaj do neke mere) determinira tudi naše misli in doživljanje realnosti – če neka beseda ne obstaja, bomo določeno situacijo, koncept, dogodek poimenovali

in doživeli drugače. Ko slišimo za »kolateralno škodo«, gre le za abstraktno besedo in številke. Če pa isti dogodek opišemo kot »zločin nad civilisti«, ki je zahteval »civilne žrtve«, bomo bolj verjetno pred očmi zagledali trupla nedolžnih, morda mrtvih otrok, in občutek izgube bo večji. Jezik je sredstvo sporočanja, hkrati pa oblikuje pravila igre in okvir, v katerem delujemo. Sporočanje poteka med dvema ali več akterji; čeprav akterji govorijo isti materni jezik, lahko v sporazumevanju pride do različnih interpretacij in se izvirno sporočilo izgubi ali spremeni. Če gre za situacijo, ki vključuje še tolmače ali prevajalce, je možnost napačne ali drugačne interpretacije originalnega sporočila še toliko večja. Girardin opozarja na zanimivo besedno igro v italijanščini: gre za podobnost besed prevajalec – traduttore in izdajalec – traditore (Girardin, 2001: 140; Katan, 1999: 7), s čimer hoče poudariti, da se v prevodu nikdar ne moremo povsem izogniti dvoumnostim in konotacijam ter da se v različnih kulturah in jezikih tudi interpretacije lahko precej razlikujejo.

Interpretacija je vedno subjektivno obarvana, saj odraža naša osebna stališča, svetovni nazor, izobrazbo, izkustva in še marsikaj. Tudi diplomacija temelji na interpretaciji. Gre za interpretacijo tako predhodnih sporazumov (Hamilton, 2001: 207) kot tudi trenutnega sporazuma (ki vsebujejo strokovne, tehnične in diplomatskem diskurzu lastne izraze), zato diplomacije ne moremo povsem ločiti od prevajanja ali tolmačenja, s katerima med govorniki različnih jezikov gradimo mostove (Girardin, 2001: 141). Eksaktnost in poznavanje jezika sta nujno potrebna, vendar nista dovolj. Pri specifičnem diskurzu mora prevajalec dobro poznati ne le kontekst, ampak tudi strokovno področje, ki ga prevaja. Gre torej za jezik stroke,³ kjer je potrebno poznati ustrezno besedišče, stil izražanja, pretekle prevode ali tolmačenja, saj le tako lahko zagotovimo jezikovno, vsebinsko in stilistično ustrezen prevod. Da ima ena beseda lahko več pomenov, ki niso nujno objektivno preverljivi in znani vsem udeležencem v komunikaciji, je slikovito prikazal človek glava, lik v delu Lewisa Carrolla *Alica v ogledalu*.

»Če to ni pasja mast!«

»Ne razumem, kaj mislite s to pasjo mastjo,« je menila Alica.

Možic se je zviška nasmehnil. »Kako boš pa vedela, saj ti moram prej povedati! Hočem reči: 'Če to ni absolutno neizpodbiten dokaz!«

»Ampak pasja mast v resnici ne pomeni absolutno neizpodbitnega dokaza,« je ugovarjala Alica.

»Kadar jaz uporabim kakšno besedo,« je skoraj napihnjeno povedal možic, »pomeni do pike tisto, za kar jo imam jaz – ne več ne manj.«

³ Jezik stroke predstavlja posebno zvrst jezikovnega diskurza, ki ga razvijamo in poučujemo tudi na Fakulteti za družbene vede. Vsebina dela pri predmetu je prilagojena smeri študija (npr. mednarodnim odnosom, evropskim študijam, novinarstvu), tako študenti usvojijo strokovno terminologijo s svojega področja, ki jim bo v njihovi karieri bodočih diplomatov, novinarjev, raziskovalcev ipd. nedvomno služila.

»Vprašanje je samo,« je menila Alica, »ali od besed lahko zahtevate, da naj bi pomenile nekaj čisto drugega.«

»Vprašanje je samo,« je pribil možic, »kdo je močnejši, nič drugega.«
(Carroll, 1978: 77–78)

Zgornji citat je dober dokaz pomena jezika in njegove moči. Kar nekdo misli in reče ni vedno enoznačno in tudi sporočila ne razumemo vsi enako. V taki situaciji lahko močnejši »pogajalec« vsili svojo interpretacijo nekega koncepta, ne glede na to, ali jo ostali udeleženci v komunikaciji razumejo enako in se z njo strinjajo. S tem ko človek glava pove, da gre pri določanju pomena besed in konceptov le za moč tistega, ki koncept predstavlja, neposredno potrди Neustadtovo teorijo o politični moči ameriških predsednikov, ki izvira prav iz njihove prepričljivosti v komunikaciji (Neustadt, 1990: 186). Interpretacija, razumevanje posebnosti uporabljenega diskurza in poznavanje konteksta so pomembni, a še pomembnejša je moč. V avtoritarnih režimih, pa tudi v demokraciji, lahko preveč pogosto vidimo, da so pravila igre (npr. zakoni) za elite drugačna, kot so za običajne državljane. Moč, vezana na denar in/ali položaj, nam lahko kupi dostop do dragih, izkušenih in spretnih odvetnikov ter posledično močno poveča možnosti za nam ugodno rešitev. To potrjuje tudi članek, ki smo ga 26. 11. 2010 lahko prebrali v *Financah* »Smo elita in lahko nategujemo državo«, v katerem avtorji pokažejo, da se pravila obnašanja in spoštovanje zakonov očitno razlikujejo glede na položaj in moč posameznikov ter tako postavijo pod vprašaj načelo enakosti pred zakonom v Sloveniji (Todorovski et al., 26. 11. 2010).

Citat Lewisa Carrola izpostavi tudi pomen spretnosti jezikovnega izražanja, ki je na spisku za diplomata pomembnih lastnosti uvrščena precej visoko. Splošno razširjeno prepričanje, da je diplomatski diskurz ohlapen, previden, nežaljiv in obče sprejemljiv, je – bolj kot ne – protislovno, saj gre v diplomatskem diskurzu za natančnost in jasnost izražanja na eni strani ter dvoumnost ali nejasnost na drugi (Scott, 2001: 155). Sartori opozarja na to navidezno protislovje tudi v širšem političnem diskurzu in pravi, da je naloga politikov koncepte večinoma zamegliti, in ne razjasniti, ter da je politični diskurz pretežno neiskren in nejasen (v Shepsle, 1972: 555). Diskurz je lahko nejasen iz različnih razlogov: a) zaradi sintakse: letenje je lahko nevarno – letenje lahko razumemo kot aktivno dejanje, torej kot pilotiranje, ali kot pasivno, torej kot potovanje z letalom; b) iz leksikalnih razlogov: besede imajo lahko različne pomena. Tok lahko pomeni npr. električni tok, finančni tok, rečni tok. Pri prevajanju ali tolmačenju je torej ključnega pomena dobro poznavanje in razumevanje stroke in tudi konteksta. Scott ugotavlja (2001: 155, 156), da se v diplomatskem diskurzu dvoumnost lahko pojavi namerno ali nenamerno oziroma spontano. Včasih avtor/govorec ne razloži vseh podrobnosti, in tako nehote pusti prosto pot različnim interpretacijam,

vezanim na dejavnike konteksta, včasih pa gre zgolj za različne jezikovno-kulturne značilnosti.

Nejasnosti v diskurzu se pogosto pojavljajo med govorniki različnih jezikov, ki se sporazumevajo v tretjem, nevtralnem jeziku ali v jeziku posameznih udeležencev v komunikaciji. Takrat so v prednosti govorniki, ki se izražajo v maternem jeziku, saj so njihov nabor jezikovnih sredstev, sposobnost izražanja nians in implicitnih pomenov nedvomno večji. Zaradi pomanjkljive jasnosti v komunikaciji lahko določena dikcija postane manj zavezujoča oziroma pusti veliko prostora za različne interpretacije. Posledice so lahko nevarne in škodljive, a ne vedno. Včasih je pomanjkanje jasnosti v diplomatski komunikaciji lahko tudi koristno in celo dobrodošlo, saj omogoči akterjem oziroma pogajalcem večji maneverski prostor za vplivanje na javnost. Če hočejo diplomati javno mnenje obrniti proti določenemu sporazumu, lahko obe strani interpretirata njegovo vsebino kot škodljivo. Tak primer je tudi arbitražni sporazum med Slovenijo in Hrvaško, ki so ga – predvsem politiki iz opozicije, pa tudi posamezni strokovnjaki in mediji – na obeh straneh raztrgali zaradi njegove škodljive narave tako za Slovenijo kakor tudi za Hrvaško, medtem ko sta ga glavna pogajalca in diplomata, torej predsednika vlad (slovenske in hrvaške), označila za pomembno zmago (prim. tudi Kunič, 2011).

Predsednica hrvaške vlade, Jadranka Kosor je ocenila, da je sporazum dober za obe državi, in v njem vidi »win-win-win situacijo«; prav tako sta tudi predsednik slovenske vlade, Borut Pahor, in predsedujoči EU, švedski premier Fredrik Reinfeldt, ocenila podpis sporazuma kot »zgodovinski dan«, »znamenje političnega poguma« in »trojno zmago – Slovenije, Hrvaške in EU« (Pihlar, 5. 11. 2009). Podpisu sporazuma je v Sloveniji sledil še referendum o arbitražnem sporazumu, 6. junija 2010. Slovensko javno mnenje je bilo precej razdeljeno in izid je bilo težko predvideti, prav tako kot volilno udeležbo. »Vlade pridejo in gredo, ampak zelo redko pride do tako prelomnih zgodovinskih odločitev, kot je današnja,« je ob oddaji glasu na referendumu dejal predsednik vlade, Borut Pahor. Če bi bil sporazum sprejet, premier vidi »obzorja dobre prihodnosti ne samo za Slovenijo, ampak tudi za Hrvaško, celotno regijo in EU ter za ugled Slovenije v svetu« (STA, 6. 6. 2010). Po sicer tesni zmagi referenduma so bili odzivi v hrvaških medijih zelo pozitivni: »Zmaga razuma in prizadevanja za dobre sosedske odnose v Sloveniji je obenem tudi največja politična klopota vsem tistim na Hrvaškem, ki še vedno zastopajo nepopustljiva stališča do Slovenije,« je poudaril komentator Jutarnjega lista in opozoril, da še vedno ne bi bilo dogovora, če bi upoštevali nacionaliste z obeh strani meje. Drugi komentator Jutarnjega lista pa je dejal: »Slovenski volivci so obrnili hrbet radikalni retoriki in izrazili željo po dogovoru, sodelovanju in kompromisu, kar so dobri standardi evropske politike,« in dodal: »Premier Borut Pahor je igral na tvegano karto, sicer pa

je verjel v lastna prepričanja in so ga slovenski volivci podprli. Janezu Janši so pač obrnili hrbet in pokazali, da srdita nacionalistična retorika danes ni več uspešna.« Po njegovem mnenju je Janša največji poraženec nedeljskega referenduma (STA, 7. 6. 2010). Podobno pozitivni so bili tudi odzivi v mednarodnem tisku.

Dvoumnosti v pravnem diskurzu

Gorenc (2009: 110–113) opozarja, da se celo v pravnem jeziku vse preveč uporablja nejasna dikcija, kar lahko privede do resnih težav. Gre na primer za zakonske dokumente, na katere se ameriški predsedniki sklicujejo ob vojaški intervenciji v tujini. Ko je kongres predsedniku Johnsonu leta 1964 s sprejetjem skupne resolucije kongresa (The South East Resolution 1145) odobril intervencijo v jugovzhodni Aziji, mu je pustil skoraj povsem odprte roke za »vse potrebne ukrepe za odvrnitev oboroženega napada na sile ZDA in preprečevanje nadaljnje agresije /.../ dokler se varnostne razmere v JV Aziji ne izboljšajo do razumne mere«⁴ (H. J. RES 1145). Kaj so bili »potrebni ukrepi« in kaj je »razumna mera«, je bilo prepuščeno presoji predsednika Johnsona. Odločil se je za takojšnjo vojaško intervencijo, ki je pripeljala do incidenta v zalivu Tonkin. Kolateralna škoda je bila smrt večine marincev, ki so bili vključeni v reševalno akcijo, posredno pa je to pomenilo eskalacijo vojne v Vietnamu.

Tudi ustava ZDA zelo nejasno definira vojna pooblastila, saj obstajata nasprotujoči si struji strokovnjakov, ki vojna pooblastila interpretirajo na dva različna načina. Eni zagovarjajo interpretacijo, ki predsedniku kot vrhovnemu poveljniku oboroženih sil podeljuje moč, da se sam odloči za vojaško intervencijo, medtem ko drugi zagovarjajo interpretacijo delitve oblasti, ki pravi, da mora vojaško intervencijo odobriti Kongres ZDA (Gorenc, 2009: 52). Kot vidimo, gre za dve kontradiktorni interpretaciji, ki imata izredno pomembne implikacije in vsaka svojo skupino zagovornikov (Anderson, 1988: 209–10).

Zanimiva je tudi analiza predsedniškega diskurza po napadu 11. 9. 2001 na nebotičnika Svetovne trgovinske organizacije (STO) v New Yorku. Tedanji predsednik G. W. Bush je nemudoma napovedal »war against terrorism« (Barrett, 2002: 1), vendar se je kasneje uveljavila dikcija »war on terror«. Razlika je skrita v podtonu, ki ga zazna samo poznavalec. »War on« se navadno uporablja kot metafora, ko govorimo o simbolični vojni proti revščini, vojni proti kriminalu (»war on poverty«, »war on crime«), medtem ko gre pri »war against« za pravo vojno (Barrett, 2002: 4). Barrett se zato sprašuje, ali so odgovorni za komunikacijo v Beli hiši namenoma

⁴ Prevod avtorice članka.

nadomestili militanten in ekspliciten izraz za manj očitno in bolj prikrito vojno napoved (Barrett, 2002: 1).

V pravnih dokumentih naj bi bila jasnost izražanja pomembna in sporočila čim bolj nedvoumna, jasna in zavezujoča. Da bi dokazal nasprotno, je Pehar (2001: 163–165) posebno pozornost namenil uporabi dvoumnih izrazov »ambiguities« v mirovnih sporazumih. V ta namen je najprej oblikoval klasifikacijo dvoumnosti, ki jih je definiral kot »ovire v jezikovni komunikaciji«. Munson (v Pehar, 2001: 164) definira dvoumnosti kot »izraze, ki imajo več kot en pomen in se uporabljajo v situacijah, ki jih lahko razumemo na vsaj dva različna načina«. Pehar je to definicijo še izboljšal in dodal (2001: 164): »da mora imeti /dvoumnost/ vsaj dva različna in med seboj nepovezana in nezdružljiva pomena«. Dvoumnosti se lahko pojavijo tako na ravni besed, stavkov ali besedil. Pehar (2001: 164) jih razdeli na a) referenčne dvoumnosti – »referential ambiguities«, b) sintaktične dvoumnosti – »syntactical ambiguities«, c) tekstualne dvoumnosti – »cross-textual ambiguities«.

Referenčne dvoumnosti

V tej skupini gre za vprašanja, na koga ali kaj se določen izraz nanaša, če to ni jasno iz konteksta. Gre za najbolj enostavno obliko dvoumnega izraza, saj imajo besede navadno več pomenov. Primer, ki ga predstavi Pehar, je iz antične prerokbe v Delfiju, ko prerok odgovori: »Če napadeš Perzijo, boš uničil mogočni imperij.« Vprašanje je, kateri imperij je bil mišljen v prerokbi: Perzija – kot napadeni imperij ali imperij napadalca?

Sintaktične dvoumnosti

Gre za dvoumnosti, ki so posledica nejasnih sintaktičnih razmerih znotraj stavka. Včasih je v stavku več določiteljev, vendar je njihova smer (oziroma kaj določajo) nejasna in večstranska, zato je stavek moč razumeti in interpretirati na več različnih in nezdružljivih načinov, kar seveda vodi do dvoumnosti. To je zelo pogosto vidno v prevodih, kjer majhne razlike ali spremembe lahko pripeljejo do pomensko povsem različnih prevodov. Na primer stavek »We shall be discussing violence on TV« lahko pomeni, da bomo govorili o nasilju na televiziji (torej v programih) ali pa da bomo v okviru neke TV-oddaje govorili o nasilju.

Tekstualne dvoumnosti

V tem primeru ne gre niti za dvoumne besede ali izraze niti za dvoumnosti znotraj povedi oziroma stavka, ampak za dvoumnosti, ki se pojavijo ob interpretaciji več stavkov znotraj teksta. V tem primeru gre za semantiko

teksta in setov med seboj povezanih stavkov. To je posebno očitno v stavkih z odprtim koncem (open-ended sentences), ki so značilni za pravne tekste, kjer se na primer odstavke v pogodbi ali nekem sporazumu začne z glavnim stavkom in natančnim naštevanjem pooblastil nekega organa, nato pa se ob koncu poglavja sklene z odprtim stavkom, da taisti organ lahko izvršuje tudi druge funkcije ali ima še druga pooblastila.

Že Aristotel je v svoji knjigi *Retorika* (2004: 121–124) pisal o metaforah in dejal, da je število besed v slovarju mnogo manjše od števila realnosti, na katere naj bi se nanašale, če naj bi bil človeški jezik funkcionalen in smiselen. Realnost je mnogo kompleksnejša od jezika in njene potrebe so vedno večje od števila besed, ki jih imamo na voljo za upodabljanje tega, kar vidimo in čutimo. Prav zato smo nagnjeni k uporabljanju dvoumnih in nejasnih izrazov, ki dopuščajo različne interpretacije pisane ali govorjene besede. Jezik odraža družbena razmerja in je podvržen različnim pritiskom in vplivom, zato se pogosto zavestno odločimo za dvoumno dikcijo, saj hočemo sporočilo omiliti.

V takem primeru nejasnosti niso posledica jezikovne nepopolnosti, ampak gre za zavestno odločitev govorca. Kot je dokazal že Pehar, tudi pravni jezik ni vedno eksakten in jasen. Giordano ugotavlja (Giordano et al., 2005: 60–61), da mnogo sporazumov o delitvi naravnih virov ali dostopa do njih (še posebno vode) temelji na zelo nejasnih načelih in včasih prav kontradiktorni dikciji, ki določa dostop in upravljanje z njimi. Tudi Fischhendler (2008) pravi, da se v sporazumih o delitvi naravnih virov pogosto pojavljajo namerne dvoumnosti, saj tako diplomati lahko doma predstavijo za svojo državo ugodnejšo interpretacijo, hkrati pa si pustijo odprta vrata za morebitna nova pogajanja, ne da bi bilo potrebno spreminjati sporazum ali sprejemati novega (Fischhendler, 2008: 93). Včasih nobena stran v pogajanjih noče odstopiti od svojih zahtev, morda zmanjkuje časa in v želji, da bi dosegli vsaj nekaj, se namerno oblikuje sporazum, ki je zaradi ohlapne dikcije precej nezavezujoč. Page trdi, da politiki neradi zavzamejo jasno stališče (Page, 1976: 742), saj jim to oteži nadaljevanje pogajanj oziroma jih morebitna sprememba stališča kasneje lahko postavi v neugoden položaj.

Dober primer težav zaradi nejasne dikcije je tudi arbitražni sporazum med Slovenijo in Hrvaško. V slovenskem tekstu se problematizirani del glasi: »Arbitražno sodišče določi: /.../ b) stik Slovenije z odprtim morjem /.../«, kar je v angleškem prevodu zapisano: »The Arbitral Tribunal shall determine: /.../ b) Slovenia's junction to the High Sea /.../« (Zakon o arbitražnem sporazumu). Precej kritik sporazuma leti na besedo »junction«, ki jo mediji ter mnogi bolj ali manj priznani strokovnjaki razumejo kot preveč ohlapno in nejasno. Zaplet je torej delno povzročen s prevodom oziroma z možnimi razlikami med interpretacijami besede »junction« slovenskih in hrvaških diplomatov, politikov, medijev itd. Nihče ne ve z gotovostjo, ali je hrvaško

razumevanje tega izraza povsem enako slovenskemu in ali bodo mednarodni arbitri razumeli »junction« enako kot Slovenci ali morda tako kot Hrvati. Spornost izraza »junction« in prevoda »stik« s stališča jezikoslovca ni logična. Angleško-angleški slovarji definirajo »junction« kot 1) an act of joining: the state of being joined; 2) a: a place or point of meeting, b: an intersection of roads especially where one terminates (Merriam-Webster on-line dictionary). Očitno pa problem ni vezan le na slovenske strahove, saj so tudi hrvaški mediji poročali o spornosti uporabljene besede »junction« oziroma njenih možnih prevodov in interpretacij, kot sledi:

Najspornijatočka sporazuma je 3.b u kojoj piše da će arbitražni sud, među ostalim, *utvrditi vezu Slovenije prema otvorenom moru*. Pravni je to pojam koji se može različito tumačiti. Uz to, u sporazumu će biti i jednostrana izjava kojoj svjedoče Europska unija i SADda se *ništa u ovom sporazumu neće smatrati kao pristanak hrvatske na zahtjev Slovenije za teritorijalnim kontaktom s otvorenim morem*. (HRT, 29. 9. 2009)

Hrvaški tolmačenji sta bili: »kontakt Slovenije s otvorenim morem« ali »vezu Slovenije prema otvorenom moru«. Ali je razlika med stikom in povezavo tako velika, da so se na tej besedi upravičeno lomila kopja ali ne, je prepuščeno presoji posameznikov in vesti novinarjev, urednikov in politikov. Jezikovno gledano *junction* nedvomno pomeni stik in izraz kot tak ne bi smel biti sporen, vendar pa politikov, medijev, strokovnjakov in širše javnosti to očitno ne moti ter ne prepriča o nasprotnem, saj tako pozornost javnosti preusmerijo na čustveno temo in upajo, da jim bo to povečalo gledanost oddaj, prodajo časopisov in predvsem točke na volitvah.

Jezik kot družbeni konstrukt

France Vreg pravi (2000: 51-54), da zakonitosti jezika in komuniciranja izvirajo iz kulturne, civilizacijske, zlasti pa družbene tradicije naroda. Tudi slovenski jezik odraža zgodovinske trende, saj pripada zahodnoevropski kulturni tradiciji, ki jo je začel sprejemati po naselitvi in ob prisilnem pokristjanjevanju (o tem govori na primer Prešernov Krst pri Savici). Slovenski narod in jezik sta imela težko nalogo obstati in preživeti v obdobju germanske cesarske in papeške avtokracije ter agresivne in superierne kulture. V tem obdobju je bila slovenščina jezik tlačanov, srednjega nižjega sloja in redkih intelektualcev (Vreg, 2000: 52). Slovenski literarni jezik se je oblikoval kasneje in je predstavljal osnovo za oblikovanje političnega jezika, ki se je kazal v političnih novicah in dopisih, politični satiri in političnih spisih Valentina Vodnika, Ivana Tavčarja, Janka Kersnika in Ivana Cankarja

(Vreg, 2000: 53). Tudi v času monarhistične Jugoslavije je bila slovenščina ogrožena, saj je bil glavni jezik sporočanja, izobraževanja, državne administracije, diplomacije, vojske in kraljevega dvora srbski oziroma srbohrvaški. V času nacifašistične okupacije je bila slovenščina prepovedana in brez osvobodilnega boja zoper okupatorja ne bi obstali niti Slovenci niti slovenski jezik. Slovenski politični jezik se je oblikoval skozi državotvorni proces, vojaško poveljevanje ter kulturno in propagandno dejavnost. Nastanek svobodne in samostojne države Slovenije pa je ustvaril plodna tla za razvoj in razcvet političnega komuniciranja. Na primeru Slovenije je torej jasno viden vpliv družbeno-političnega sistema na oblikovanje jezika. Ko se spreminja sistem, se mu prilagaja tudi jezik (Vreg, 2000: 53).

Jezik in jezikovna dejanja so del družbeno-političnih procesov in jih ne moremo analizirati in opazovati v osami, torej zunaj konteksta. Kontekst se lahko nanaša na sfero intersubjektivnosti medosebnih in skupinskih odnosov, lahko pa gre za sfero formalno organiziranih družbenih institucij. To je izjemno pomembno pri analizi diskurza javnih delavcev, torej tudi politikov in diplomatov. Na intersubjektivni ravni se lahko javni delavec pogovarja o politiki in sproščeno izraža svoja osebna prepričanja, medtem ko mora na sestanku vlade, v javnosti, na tiskovni konferenci ipd. govoriti v skladu s statusom in funkcijo, ki jo ima v družbi. Njegov jezik postane formaliziran ter usklajen s funkcijo in vlogo javnega delavca (Vreg, 2000: 54).

Govorca ali komunikatorja določa več dejavnikov, kot so na primer socialni položaj, profesionalni status in njegov lasten jezikovni sistem ter način izražanja. Družbene vloge, ki jih zasedajo posamezniki, imajo lahko omejen dostop oziroma so pogojene z določenimi lastnostmi govorca. Za relevantno politično komuniciranje v javnosti mora govorec zavzemati pomembno javno funkcijo in imeti ugled v javnosti. V nasprotnem primeru njegovo politično sporočilo ne bo razumljeno kot pomembno. Javni delavci, predvsem politiki, državniki, diplomati, strokovnjaki, bi se morali obnašati v skladu z opredeljenimi pravili, vključno z rabo ustreznega politično korektnega diskurza. Odstopanje od predvidenih jezikovnih in splošnih norm slabi status in vlogo javnega delavca (Vreg, 2000: 65). Kot zgled za neustrezno javno obnašanje (jezikovno in splošno) lahko vzamemo dnevne primere poslanskih nastopov v parlamentu, ki ne zadostijo niti osnovnim kriterijem spodobne in nežaljive medčloveške komunikacije ter so čisto oblika sovražnega govora, uperjenega proti različnim družbenim skupinam. Takih predstav, kot si jih lahko privoščijo politiki znotraj nacionalnih meja, si diplomati v stikih s tujino definitivno ne smejo. Koncentracija čustveno obarvanih sporočil je v političnem diskurzu nedvomno večja kot v diplomatskem.

In kaj sploh je diskurz? Splošno gledano bi mu lahko rekli tudi jezik ali komunikacija in pri tem mislili na govorjeno ali zapisano besedo. Jezik kot abstrakten sistem znakov je nevtralen, česar ne moremo trditi za jezik kot

socialni konstrukt, ki je v vseh segmentih povezan z ideologijo, družbenim sistemom in vrednostnim sistemom (Vreg, 2000: 61). Jezikoslovec Dubravko Škiljan pravi, da diskurz »vsebuje vsako konkretno rabo jezika, s katero se prenašajo kakršnakoli spoznanja v socialni interakciji« (Škiljan v Vreg, 2000: 56). Uletova (2009: 31) se sklicuje na Habermasa (1998: 118–131), ko pravi, da je diskurz pogovor, ki nastane tedaj, ko postanejo vsakdanje norme, vrednote, konteksti in vsakdanja pravila govora za nas problematični, negotovi, dvoumni ali moteni, zato tudi postanejo predmet pogovora in jih tako tematiziramo. S tem so vsakdanje pojasnitve spremenjene v interpretacije, vsakdanje trditve v utemeljene izjave, vsakdanje razlage v teoretske pojasnitve in vsakdanja upravičenja v teoretska upravičenja. Tako z diskurzom utemeljujemo zahteve po veljavnosti mnenj in norm (Ule, 2009: 31).

Že Aristotel je klasificiral diskurz po področjih človekove dejavnosti in oblikoval tri velika področja javnega komuniciranja ter njihove diskurze. Retorično področje, ki obsega politični, administrativni in pravni diskurz; logično področje, ki obsega znanstveni in izobraževalni diskurz; in poetsko področje s poetskim diskurzom (Vreg, 2000: 56). Ker se v politični komunikaciji ne moremo izogniti vprašanju norm, bomo na tej točki uvedli še Habermasovo utemeljitev moralno-etične teorije diskurza, ki razlikuje med pragmatičnim, etičnim in moralnim diskurzom (Škerlep, 2002: 158). Habermas pravi, da v politični javnosti obstajajo različne vrste javnih diskurzov. Praktični diskurz politične javnosti vključuje pragmatični, etični, moralni in sodni diskurz. Pragmatični diskurz je temelj, brez katerega ne bi bil smiseln niti obstoj etičnega in moralnega diskurza v politični javnosti (Habermas, 1990: 101–103). V etičnem diskurzu gre za določanje preferenc neke politične skupnosti in ciljev, ki jih je s kolektivnim delovanjem vredno dosežati. Ker so sodobne družbe večinoma multikulturne, v njih prihaja do trkov različnih etičnih diskurzov. V takih situacijah ima nadrejeno vlogo moralni diskurz, torej diskurz univerzalne pravičnosti. Le-ta definira norme, ki so sprejemljive za vse državljane, ne glede na njihov kulturni izvor in tradicijo. Moralni diskurz se pojavi kot najvišji kriterij presojanja normativne veljavnosti izjav, saj uteleša načelo enakosti vseh državljanov pred zakonom, ne glede na njihova etična prepričanja. Kljub prednostni vlogi moralnega diskurza vseh diskurzni procesov ustvarjanja norm ni mogoče zreducirati na vprašanje moralnosti. Prava, na primer, ne moremo, saj naj bi bila univerzalna pravičnost zagotovljena s temeljnimi ustavnopravnimi normami. Norme so opredeljene kot tista načela, ki se jih morajo držati vsi, na katere se nanašajo. Za politično javnost so norme ključnega pomena zato, ker je politični proces normativno reguliran proces generiranja norm, tj. zakonov ali pravno formuliranih upravnih ali sodnih odločitev, ki obvezujejo vse državljane. Normativna razsežnost odločanja zakonodajnih, administrativnih in sodnih institucij mora biti skladna z ustavo in ne sme vključevati elementov, ki so

v nasprotju z univerzalno pravičnostjo. V tem smislu Habermas navedenim vrstam diskurza doda še sodni diskurz, ki ga opredeli kot zadnjo institucionalno instanco preverjanja veljavnosti normativnih odločitev državnih institucij, konkretno predvsem kot diskurz ustavnega sodišča, ki presoja o ustavnosti parlamentarnih, izvršnih in sodnih odločitev (Habermas, 1990: 109).

Tudi Michel Foucault, eden izmed utemeljiteljev diskurzivne teorije, je diskurzu pripisoval poseben pomen. Družba ima monopol nad določenimi oblikami diskurza, zato omejuje dostop do le-teh (Foucault, 1971). Foucault je hotel dokazati, da vse zvrsti diskurza vključujejo postopke izključevanja tem, argumentov, stališč in govorcev kot takih. Izključijo in izločijo jih iz družbe, označijo za izobčence, iracionalne, bolne. Nato si jih podredijo, jih vključijo v terapijo, izobčijo, zaprejo in podobno. Kot pravi Andersen, se družbena moč izraža tudi skozi diskurz, saj sta moč in diskurz neločljiva (Akerstrom, 2003: 1-33). Na tej točki je smiselno v debato vpeljati razlike med vrstami diskurza. Če govorimo o političnem diskurzu, nekako pričakujemo uporabo sočnejših in torej manj »diplomatskih« izrazov. Kaj pa ko gre za diplomatski diskurz? Ali je le-ta del političnega diskurza – glede na to, da je diplomacija eno izmed pomembnih orodij politike – in kakšna so pravila, ki veljajo za enega oziroma drugega. Ali so pravila in značilnosti enaki ali obstajajo med njimi pomembne razlike?

Politični in diplomatski diskurz

Vreg (2000: 56) definira politični diskurz kot komuniciranje političnih sporočil, ki izraža pripadnost politični skupini in razpoznavanju političnih govorcev v odnosu do drugih socialnih skupin. Politični diskurz, ki ga uporablja skupina na oblasti, je na hierarhični lestvici umeščen zelo visoko. Gre za diferenciran diskurz, saj ga uporabljajo različne skupine govorcev, kjer so jezikovne razlike med posameznimi skupinami in znotraj skupin precejšnje. Politični diskurz se razlikuje tudi glede na ideologijo, načine argumentacije in metode prepričevanja. Za politični diskurz bi težko rekli, da je posebno zvest realnosti, saj je ideološko obarvan in usmerjen v prepričevanje ljudi. Za doseganje svojih ciljev uporablja evforično retoriko in ideološko argumentacijo, ki lahko realno sliko povsem popačita. Prav tako politiki večinoma uporabljajo strokovno in politično argumentacijo, in ne splošnega jezika. Politični diskurz se torej bistveno razlikuje od diskurza širše javnosti in množičnih medijev (Vreg, 2000: 57). Politični diskurz ni enoznačen, saj vključuje vrsto diskurzov posebnih in strokovnih javnosti. Gre za javnosti, ki so poklicno opredeljene in/ali so člani državnih organizacij.

Strokovna javnost, ki nas posebej zanima, so diplomati – tako profesionalni, karierni diplomati kot diplomati po politični funkciji. In kaj pravzaprav danes pojmujejo kot diplomacijo? Nicolson definira diplomacijo

kot formulacijo in implementacijo zunanje politike, kot tehniko zunanje politike, kot mednarodna pogajanja in kot profesionalno dejavnost, ki jo opravljajo diplomati (Nicolson, 1951: 3–5). Naloga diplomacije je upravljati odnose med državami in drugimi akterji s pomočjo svetovanja, oblikovanja in uresničevanja zunanje politike, koordiniranja in zagotavljanja specifičnih in širših interesov (Barston, 1988: 1). Vukadinovič jo opredeli kot »primarno metodo, s katero se uresničuje zunanja politika« in »normalno sredstvo komuniciranja v mednarodnih odnosih« (Vukadinovič, 1994: 109). Diplomacija je mazivo za zunanjepolitično mašinerijo (Olson, 1991: 60).

Kot vidimo, se je v obdobju globalnega komuniciranja tudi razumevanje diplomacije precej spremenilo in se delno prekriva s področjem odnosov z javnostmi in celo z oglaševanjem. Gre za sodobno javno diplomacijo, ki jo izvajajo sodobni diplomati. Le-ti so pri svojem profesionalnem delovanju neke vrste predstavniki za odnose z javnostmi in mediji ter komunikacijski upravljalci in koordinatorji, saj morajo negovati pozitivno podobo zunanje politike svoje države in ohranjati podporo v javnosti (Plavšak, 2003: 228). Sodobna javna diplomacija upošteva medijske zakonitosti in formate ter se pretvarja v pojavne oblike t.i. medijske diplomacije, tele(di)plomacije /.../ (Ammon, 2001), ki izkorišča podobe, ki so pomembnejše od dejanskih vsebin in dosežkov. Plavšak pravi, da aktualni trendi in nepredvidljive spremembe v svetu postavljajo do sedaj priznane in uveljavljene koncepte javne diplomacije v novo perspektivo, ki znanstveno še ni povsem dograjena (Plavšak, 2003: 229). Signitzer in Coombs (1992) poskušata pojasniti procese in trende komuniciranja v mednarodnih odnosih in njihov vpliv na javno diplomacijo, ki jo opredelita kot »način, s katerim tako vlada kot privatni posamezniki in skupine vplivajo neposredno ali posredno na tista javna stališča in mnenja, ki direktno oblikujejo zunanjepolitične odločitve druge vlade« (Signitzer in Coombs, 1992: 139). Javna diplomacija se tako s področja tradicionalnega delovanja in t.i. sfere »visoke politike« in »zaprte sfere vlad in diplomatov« širi na raznovrstne vsebine in vidike vsakodnevnega življenja ter različne nove akterje in ciljne skupine, ki se vključujejo »v mednarodne in medkulturne komunikacijske aktivnosti in imajo vpliv na politične odnose med državami« (Signitzer in Coombs, 1992: 139). Kot pravi Benko (1997: 256), je diplomacija le eno izmed sredstev komunikacije med državami in predstavlja »aktivnost, ki se odvija med državami, ko te nameravajo vplivati na obnašanje drugih držav« (Shafritz, 1993: 162).

Komunikacija je ena izmed pomembnejših značilnosti diplomacije, soodvisnost držav v mednarodni skupnosti pa daje smisel komunikaciji med državami in posledično tudi diplomaciji. V najožjem pomenu poteka diplomatsko komuniciranje na meddržavni ravni, vendar obstaja tudi interna komunikacija znotraj države, na primer med diplomati, med predsednikom države in diplomati, med ministrom za zunanje zadeve in

diplomati itd. Interna komunikacija sicer ni del diplomatske komunikacije, je pa za obstoj diplomacije nujno potrebna. Od meddržavne komunikacije se razlikuje predvsem po stilu, ki je bolj ekspliciten, medtem ko je vsebina pogosto enaka. V meddržavni komunikaciji poznamo tako formalne, uradne stike med državami (v ustni, pisni, posredni ali neposredni obliki) kot tudi neuradne oziroma neformalne stike. Ti so bližji interni komunikaciji med diplomati znotraj državne diplomatske strukture. Diplomati se v sproščenem okolju lahko pogovarjajo bolj razbremenjeno, izmenjajo mnenja, stališča in podajo lastno videnje problema. Če se ob tem ne morejo izražati v svojem maternem jeziku oziroma če tujega jezika, v katerem poteka komunikacija, ne obvladajo zelo dobro, se znajdejo v podrejenem položaju glede na sogovornike, ki se izražajo v lastnem jeziku oziroma so jezikovno bolj podkovani. Ker je komunikacija učinkovita le, če pripelje k izpolnitivi zadanih ciljev, morajo diplomati razmisliti ne le o vsebini, ampak tudi o jeziku in stilu, v katerem se bodo izražali.

Govorci so podvrženi različnim osebnostnim, izobrazbenim, intelektualnim, jezikovnim, kulturnim in komunikacijskim omejitvam oziroma kompetencam. Komunikacijo (tudi politično) oblikujejo sodelujoči in do neke mere so zakonitosti enake, ne glede na izvor, jezik, kulturo sodelujočih. To stališče podpirajo raziskovalci, kot so Grice (1975), Boden in Zimmerman (1991), ki pravijo, da se v vsaki kulturi sodelujoči usklajujejo in prilagajajo drug drugemu ter da so določeni elementi – pozdrav, izmenjava stališč, slovo – vedno prisotni. Nasprotno stališče zastopajo npr. Ochs (1988, 1992), Duranti (1992) in Goodwin (1992), ki pravijo, da ima kultura velik vpliv na oblikovanje procesa in narave komunikacije. To stališče podpira tudi Oksaar (1988), ki pravi, da gre pri neverbalni komunikaciji za kultureme, ki vključujejo tako neverbalne elemente (geste, mimiko) kot tudi ekstraverbalne elemente (čas, prostor, socio-kulturno situacijo) ter celo parajezikovne elemente (glasba, ritem, simboli). Za razumevanje komunikacije je torej treba poznati in razumeti interakcijo med jezikom in družbeno strukturo ter kulturo (Oksaar, 1989). Nekatere kulture (Hall, 1966), predvsem vzhodnjaške, azijske in afriške, ne poznajo pritiska časa in prihodnosti, saj je njihov koncept časa cirkularen, v nasprotju s hitro zahodnjaško kulturo, kjer je percepcija časa linearna in je življenje zasnovano na konceptu natančnega načrtovanja in oblikovanja prioritete obveznosti. Gre za monokronistično uporabo časa in tekmo s časom v doseganju prihodnosti in zastavljenih ciljev (Agliati et al., 2005).

Diplomatsko komuniciranje, jezik in stil

Pri eksterni komunikaciji v diplomaciji gre za medkulturno komunikacijo, ki je podvržena različnim nesporazumom in sporom, do katerih privede nepoznavanje ali nerazumevanje razlik med kulturami. Zato je

temeljno pravilo vsakega dobrega diplomata, da pozna in spoštuje lokalna pravila. V ta namen so bile ustanovljene protokolarne službe, s katerimi se diplomati lahko posvetujejo, in se tako izognejo morebitnim neprijetnim situacijam (Nick, 1997: 51). Če diplomat hoče poznati in razumeti zgodovinske, družbene in kulturne značilnosti nekega naroda, je čim boljše obvladanje jezika tega naroda zaželeno, ni pa nujno. Kulturo in zgodovino naroda lahko poznamo, ne da bi govorili jezik tega naroda, vendar se moramo zavedati, da pri interpretaciji enega jezikovnega koda v drug lahko pride do motenj (Jakobson et al., 1980: 38), ki lahko izvorno sporočilo spremenijo. Ljudje iz različnih kultur, držav, področij ne govorijo samo različnih jezikov, ampak s seboj prinašajo tudi različna znanja, izobrazbo, kulturo, intelektualne pristope in poglede na svet. Če dve strani ne govorila istega jezika, je potreben tolmač, ki prenese sporočilo iz izhodiščnega v ciljni jezik (Markič, 2009: 239).

Mednarodno komuniciranje večinoma poteka v tujem jeziku in redki imajo možnost komunicirati s predstavniki drugih držav v svojem lastnem jeziku. Prevajalci ali tolmači so postali neke vrste »kulturni mediatorji« (Katan, 1999: 1), ki olajšajo komunikacijo, razumevanje in delovanje med predstavniki ali skupinami, ki se razlikujejo v jeziku in kulturi (Bochner, 1981a: 4; Taft, 1981: 53). Predstavniki različnih kultur se izražajo na različne načine in delujejo različno, pogosto ne da bi se tega zavedali. Pri prevajanju jezika stroke ni potrebno samo dobro poznavanje stroke in obeh jezikov, ampak tudi poznavanje medkulturnih in strokovnih posebnosti.

Tolmačenje namreč ni zgolj ustno prevajanje besede za besedo, gre za prenos sporočila in za premostitev jezikovnih in kulturnih preprek. Tolmačenje govora v izhodiščnem jeziku pomeni prenašanje pomenske, konotativne in estetske vsebine v drug jezik in pri tem uporabljanje leksikalnih, skladijskih in slogovnih sredstev drugega (ciljnega) jezika (Markič, 2009: 239). Včasih se diplomati odločijo za uporabo nekega jezika (npr. jezika gostiteljev) iz spoštovanja ali ker si želijo pokazati svojo dobro voljo. V takem primeru gre za strateško odločitev. Ko je nekdanji predsednik ZDA Bill Clinton junija 1999 obiskal samostojno Slovenijo, je na kongresnem trgu pozdravil čakajočo množico z »dober dan« in si v hipu pridobil naklonjenost slovenske javnosti. Predsednik Clinton seveda ni znal slovensko, vendar je bila njegova gesta razumljena kot znamenje priznanja in spoštovanja.

Podobno je leta prej, 26. 6. 1963, storil nekdanji ameriški predsednik, J. F. Kennedy, ko je v svojem govoru pred mestno hišo v Berlinu množico 400.000 Berlinčanov nagovoril s frazo: »Ich bin ein Berliner.« Ta primer je pomemben iz dveh razlogov – Kennedy je nedvomno želel izraziti solidarnost Američanov s prebivalci Berlina, ki so z zidom med vzhodno in zahodno Nemčijo postali simbol hladne vojne, hkrati pa je (precej kasneje) postal primer težav, v katere te pripeljejo jezikovne dvoumnosti. Kot pravi

Eichhof, je bila napaka v uporabi nedoločnega zaimka (1993: 71); stavek, ki ga je povedal Kennedy, dejansko pomeni »jaz sem en berliner«. Namesto da bi se kot »Berliner« poistovetil s prebivalci Berlina, je bila predsednikova analogija »ein berliner« – z malce humorja – kasneje interpretirana kot »jaz sem krof z marmelado«, kar bi bil lahko drug, v nekaterih slovarjih označen kot regionalen prevod. V dramatičnem času Kennedyjevega govora te interpretacije niso poznali in simbolična vrednost njegove geste ni s tem postala nič manjša, vseeno pa je dober pokazatelj težav, povezanih z jezikom komunikacije.

V multilateralnih odnosih in organizacijah izbira jezika ni stvar diplomatov, saj imajo mednarodne organizacije svoja pravila in zaporedje uradnih jezikov in delovnih jezikov. Kot piše v proceduralnih pravilih OZN, so uradni jeziki angleščina, arabščina, francoščina, kitajščina, ruščina in španščina (navedeni po abecednem vrstnem redu), vendar imajo predstavniki držav članic v svojih uradnih govorih pravico uporabljati materni jezik s pogojem, da poskrbijo za tolmačenje v enega izmed uradnih jezikov OZN. Gre za t.i. stopenjsko tolmačenje – relay interpretation, ko govorec pretolmači svoj govor v t.i. posredniški jezik – *pivot*, iz katerega se potem tolmači v preostale jezike. Pri tem prenosu iz originala v *pivot* in iz *pivota* v preostale jezike lahko pride do precejšnjih izgub informacij in sprememb originala (Phillipson, 2001: 117).

Slovenski jezik se torej lahko pojavlja tudi na najpomembnejših odrih sveta, vendar je z njegovo rabo kljub temu povezanih kar nekaj omejitev. Slovenski diplomatski jezik je mlad, kot je mlada samostojna država Slovenija. Zaradi potrebe po eksterni komunikaciji v tujem jeziku se diplomatski strokovni diskurz razvija počasi, uporablja se veliko tujk, verjetno največ z anglo-ameriškega govornega področja, kar je glede na prevlado angleškega jezika v mednarodni komunikaciji razumljivo. Drugi močan vpliv, morda bolj viden na vojaškem področju, pa je zgodovinsko pogojen in prihaja iz srbskega in hrvaškega jezika (Jazbec, 1998). Jezik slovenskih diplomatov v interni komunikaciji je praviloma slovenščina, vendar je zaradi strokovne terminologije polna tujk ali izrazov, ki so zgolj poslovenjeni. Kot primer navedimo izraze, kot so: depeša, nota, diplomatska nota, ataše, diplomatska valiza, pravilo »5w«, demarša, promemoria, bout de papier, non-paper, eksekvatura ... (Nick, 1997: 93–101). Gre torej za neke vrste vzporedno komunikacijo v dveh različnih jezikih in nenehno prevajanje ter prilagajanje znotraj interne diplomatske komunikacije.

Ne spreminja pa se le jezik, ampak tudi stil. Kot pravi Jazbec (1998), so tako interna kot javna diplomatska sporočila stilno posebna in zvrstno karakterna. Notranja komunikacija naj bi bila jasna, kratka in jedrnata, medtem ko je eksterna komunikacija izrazito vljudna in ima precej prikrito sporočilnost oziroma je sporočilo moč razbrati zgolj med vrsticami, ni pa

eksplicitno zapisano (Jazbec, 1998: 27). Do neke mere je to gotovo nena- vadno, saj naj bi bila eksterna diplomatska komunikacija jasna in nearbi- trarna, pogosto pa je ravno nasprotno temu, torej je vsebinsko nedorečena ali nejasna, kar dopušča različne možnosti interpretacije. Ker smo se te teme že dotaknili, ko smo pisali o uporabi dvoumnih, nejasnih izrazov, naj na tej točki zgolj ponovimo, da je bistvena naloga diplomatov zmanjšati verjetnost za nastanek spora oziroma že obstoječi spor omiliti. Zato je razumljivo, da je stil diplomatskega izražanja poudarjeno vljuden (diplomatska nota) in ne zastruje pogosto nasprotujočih si stališč sogovornikov. Stil diplomatske komunikacije se razlikuje glede na akterje in glede na situacijo, odziva pa se tudi na spremembe v razvoju informacijske tehnologije in množičnih medi-jev. Če je bila med hladno vojno pomembna novost vpeljava t. i. vroče linije prek telefona, so dandanes na voljo internet, videokonference, socialna omrežja, skype in še kaj. Vse novosti seveda ne prestopajo preizkusa var-nosti, hkrati pa na primer videokonferenca prek medmrežja, kjer sogovor-niki lahko verbalno in neverbalno (slika) komunicirajo, ponuja dodatne možnosti in izzive sodobnim diplomatom. Sodobni komunikacijski kanali posledično pomenijo tudi razvoj novih stilov komuniciranja v diplomaciji.

Sklep

Če se vrnemo k izhodiščnim hipotezam tega članka, lahko ugotovimo, da je jezik v političnih procesih in tudi diplomaciji izredno pomemben. Da ni pomembna samo izbira jezika komunikacije in skupnega jezikovnega koda, ampak tudi jezikovnega stila, saj je uspeh diplomatov pogosto odvisen od tega, kako znajo neko vsebino podati, torej tudi od jezikovnega stila. Na primerih jezikovnih dvoumnosti ali slovničnih napak smo dokazali, da majhne spremembe ali napake v interpretaciji in/ali prevodu lahko temeljito spremenijo izvorno sporočilo in imajo lahko politične posledice (izguba ugleda, kredibilnosti, zaostritev konfliktov ipd.).

Dokazali smo, da političnega in diplomatskega diskurza ne moremo enačiti. Kljub temu da je diplomacija bistveni del zunanje politike vsake države in je diplomatski diskurz del širšega, političnega diskurza, obstajajo med njima pomembne razlike. Najbolj opazna sta nedvomno večja eksplicitnost in večji čustveni naboj političnega diskurza, medtem ko je diplomatski diskurz nekonflikten, temelji na previdni in vljudni dikciji in je sporočilo pogosto implicitno. Znotraj diplomatskega diskurza lahko opazimo pomembne razlike med interno in eksterno diplomatsko komu- nikacijo, kjer je interna manj formalna in manj vljudna ter bolj neposredna.

Ugotovili smo, da Slovenci res nimamo v celoti izdelanega eksternega diplomatskega diskurza, saj mednarodna komunikacija ne poteka v slovenščini oziroma je le-ta vedno prevajana v tuje jezike. Potrdimo lahko

tudi tezo, da je v slovenskem diplomatskem diskurzu (tudi internem) veliko tujk, saj s tem do neke mere preprečimo napačne prevode in ohranimo izvorni pomen sporočila. Menimo, da bi morali biti slovenski diplomati jezikovno izobraženi in bi morali poleg maternega jezika obvladati vsaj še dva tuja strokovna jezika. Prav tako bi morali obvladati pravila retorike, javnega nastopanja ter komuniciranja in se zavedati, da so kot javni funkcionarji nosilci podobe svoje države, kar izražajo tudi s svojo komunikacijo.

Na tem mestu bi bilo smiselno pozvati politike, naj se zavedajo, da tudi politični diskurz nosilcev javnih funkcij ni oziroma ne bi smel biti enak gostilniškemu kvantanju, podpihovanju in žaljenju. Vpliv politikov in drugih javnih funkcionarjev na javno mnenje je velik in taka bi morala biti tudi njihova odgovornost. Diskurzivno prehajanje med osebnimi stališči in uradnimi izjavami je lahko zelo problematično, predvsem če ni jasno povedano, da gre zgolj in izključno za osebno mnenje npr. predsednika vlade. Tudi ko je to eksplicitno povedano, so nasprotujoča si stališča javnega funkcionarja in osebe, ki je nosilec javne funkcije nezaželena, saj zmanjšujejo kredibilnost funkcionarja in povečajo moč za nastanek komunikacijskih šumov. Prav tako je pomembno, da so diplomatska sporočila ustrezno formulirana in prilagojena sprejemniku sporočila ter da so med akterji usklajena. Le diplomacija, ki bo temeljila na taki komunikaciji, bo lahko prepričljiva in učinkovita. Dejstvo je, da sta diplomacija in komunikacija tesno povezani ter da je jezik glavno orodje in orožje v »rokah« komunikatorjev, v našem primeru torej diplomatov, zato je nujno, da se pomena jezika v prvi vrsti zavedajo tudi oni sami.

LITERATURA

- Agliati, Alessia, Vescovo, Antonietta, Anolli, Luigi (2005): *Conversation Patterns in Icelandic and Italian People: Similarities and Differences in Rhythm and Accommodation*. V Luigi Anolli, S. Duncan Jr., M. S. Magnusson, G. Riva (ur.), *The Hidden Structure of Interaction: From Neurons to Culture Patterns*, 224–235, Amsterdam: IOS Press.
- Akerstrom Andersen, Niels (2003): *Discursive analytical strategies: understanding Foucault, Koselleck, Laclau, Luhman*. Bristol: Policy Press.
- Anderson, Dwight G. (1988): *Power, Rhetoric, and the State: a Theory of Presidential Legitimacy*. *The Review of Politics* 50 (2): 198–214.
- Ammon, Royce J. (2001): *Communication and Diplomacy*. Jefferson, North Carolina: McFarland & Company.
- Aristotel (2004): *Rhetoric*. Translated by W. Rhys, Roberts. 121–124. Courier Dover Publications, USA.
- Barrett, Del (2002): »War on Terror« – An Intentional Choice of Words? A Corpus Analysis of war on and war against. Dostopno prek ucrel.lancs.ac.uk/publications/CL2007/paper/20_Paper.pdf, 8. 8. 2010.

- Barston, R. P. (1988): *Modern Diplomacy*. London, New York: Longman.
- Benko, Vlado (1997): *Znanost o mednarodnih odnosih*. Ljubljana: FDV.
- Berridge, G. R., in James, Alan (2001): *A Dictionary of Diplomacy*, 62–63. Palgrave, New York.
- Bochner, Stephen (1981a): Introduction. V Bochner (ur.), *The Mediating Person: Bridges between cultures*, 1–5. Cambridge, Massachusetts: Shenkman Publishing.
- Bochner, Stephen (1981b): The social psychology of cultural mediation. V Bochner (ur.), *The Mediating Person: Bridges between cultures*, 7–36. Cambridge, Massachusetts: Shenkman Publishing.
- Boden, D., in D. H. Zimmerman (1991): *Talk and social structure*. Cambridge: Polity Press.
- Carroll, Lewis (1978): *Alica v ogledalu*, Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Eichhoff, Jurgen (1993): Ich bin ein Berliner: A History and A Linguistic Clarification. *Monatshefte* 85 (1): 71–80.
- Ellis, Richard J. (1998): *Speaking to the people: The rhetorical presidency in historical perspective*. Amherst: University of Massachusetts Press.
- Fischhendler, Itay (2008): Ambiguity in Transboundary Environmental Dispute Resolution: The Israeli – Jordanian Water Agreement. *Journal of Peace Research* 2008: 90–109.
- Foucault, Michel (1971): *L'ordre du discours*. Paris: Gallimard.
- Giordano, Mark F., Giordano, Meredith A., in Aaron T. Wolf (2005): International Resource Conflict and Mitigation. *Journal of Peace Research* 2005 42 (1): 47–65.
- Girardin, Benoit (2001): Language Setting the Stage for Diplomacy. V Jovan Kurbalija in Slavik Hannah (ur.), *Language and Diplomacy*, 139–152. Malta: DiploProjects, Mediterranean Academy of Diplomatic Studies, University of Malta.
- Gorenc, Nina (2009): *Presidential Justifications for American Military Interventions from 1948 to 2008*, doktorska disertacija. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Grice, H. P. (1975): Logic and conversation. V P. Cole in Morgan J. L. (ur.), *Syntax and semantics: Speech acts*, 41–58. New York: Academic Press.
- Habermas, Jurgen (1998): *Between facts and norms: contributions to a discourse theory of law and democracy*. Cambridge (Massachusetts): The MIT Press.
- Habermas, Jurgen (1990): *Morality, society and ethics. An interview with Torben Hviid Nielsen*. *Acta Sociologica* 33 (2): 93–114.
- Hall, E. T. (1966): *The Hidden Dimension*. Garden City: Doubleday.
- Hamilton, Keith (2001): Documenting Diplomacy, Evaluating Documents: The Case of the CSCE. V Jovan Kurbalija in Slavik Hannah (ur.), *Language and Diplomacy*, 207–224. Malta: DiploProjects, Mediterranean Academy of Diplomatic Studies, University of Malta.
- Jakobson, Roman, in B. Hrushovski (1980): Sign and System of Language: A Reassessment of Saussure's Doctrine. *Poetics Today* 2 (1a): 33–38.
- Jazbec, Milan (1998): Vzpostavljanje diplomacij novih malih držav: Uvodna študija. V (ur.), *Diplomacija in Slovenci*, 9–38. Celovec: Tiskarna Drava.
- Katan, David (1999): *Translating cultures: an introduction for translators, interpreters and mediators*. Cambridge: St. Jerome.

- Markič, Jasmina (2009): Vloga tolmačenja v sodobnem svetu. Filozofska Fakulteta, Obzorja 28. Dostopno prek www.centerslo.net/files/file/simpozij/simp28/Markic.pdf 30. 11. 2010
- Neustadt, Richard E. (1990): *Presidential power and the modern presidents: The politics of leadership from Roosevelt to Reagan* (3rd edition). New York: Free Press.
- Nicolson, Harold (1951): *Diplomacy*. Oxford: Oxford University Press.
- Nick, Stanko (1997): *Diplomacija: metode i tehnike*. Zagreb: Barbat.
- Nick, Stanko (2001): *Use of Language in Diplomacy*. V Jovan Kurbalija in Slavik Hannah (ur.), *Language and Diplomacy*, 39–49. Malta: DiploProjects, Mediterranean Academy of Diplomatic Studies, University of Malta.
- Ochs, E. (1988): *Culture and language development: language acquisition and language socialization in a Samoan village*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ochs, E. (1992): *Indexing gender*. V A. Duranti in C. Goodwin (ur.), *Rethinking context: Language as an interactive phenomenon*, 336–358. Cambridge: Cambridge University Press.
- Oksaar, Els (1988): *Kulturemtheorie. Ein Beitrag zur Sprachenverwendungsforschung*. Göttingen: Joachim Jungius-Gesellschaft der Wissenschaften in Kommission beim Verlag Vandenhoeck & Ruprecht.
- Oksaar, Els (1989): *Psycholinguistic Aspects of Bilingualism*. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 10 (1), 33–46.
- Olson, William C. (1991/1960): *The Theory and Practice of International Relations*. New Jersey: Prentice Hall.
- Orwell, George (1946): *Politics and the English Language*. Dostopno prek <http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/orwell46.htm>, 5. 7. 2010.
- Page, Benjamin I. (1976): *The Theory of Political Ambiguity*. *The American Political Science Review* 70 (3): 742–752.
- Pehar, Dražen (2001): *Historical Rhetoric and Diplomacy – An Uneasy Cohabitation*. V Jovan Kurbalija in Slavik Hannah (ur.), *Language and Diplomacy*, 117–138. Malta: DiploProjects, Mediterranean Academy of Diplomatic Studies, University of Malta.
- Pehar, Dražen (2001): *Use of Ambiguities in Peace Agreements*. V Jovan Kurbalija in Slavik Hannah (ur.), *Language and Diplomacy*, 163–200. Malta: DiploProjects, Mediterranean Academy of Diplomatic Studies, University of Malta.
- Phillipson, Robert (2001): *English – only Europe?: challenging language policy*. London and New York: Routledge.
- Plavšak, Kristina (2003): *Sodobna diplomacija v trendih globalnega komuniciranja: komunikativna moč malih držav. Teorija in praksa*: 224–253.
- Rose, Peter (1995): *Cicero and the Rhetoric of Imperialism: Putting the Politics Back into Political Rhetoric*. *Rhetorica: A Journal of the History of Rhetoric* 13 (4), 359–399.
- Russet, Bruce, in Harvey Starr (1996): *Svetovna politika: izbira možnosti*. Ljubljana: FDV.
- Scott, Norman (2001): *Ambiguity Versus Precision*. V Jovan Kurbalija in Slavik Hannah (ur.), *Language and Diplomacy*, 153–162. Malta: DiploProjects, Mediterranean Academy of Diplomatic Studies, University of Malta.

- Shafritz, Jay M., Williams, Phil, in Roland S. Calinger (1993): *The Dictionary of 20th Century World Politics*. New York: Henry Holt Reference Book.
- Shepsle, Kenneth A. (1972): *The Strategy of Ambiguity: Uncertainty and Electoral Competition*. *The American Political Science Review* 66 (2): 555–568.
- Signitzer, Benno H., in Timothy Coombs (1992): *Public Relations and Public Diplomacy: Conceptual Convergences*. *Public Relations Review*, 18 (2), 137–147.
- Škerlep, Andrej (2002): *Javnost, javno mnenje in diskurzivna racionalnost*. *Družboslovne razprave XVIII* (2002) 41: 153–169.
- Taft, R. (1981): *The role and personality of the mediator*. V Stephen Bochner (ur.), *The Mediating Person: Bridges between cultures*. 53–85, Cambridge, Massachusetts: Shenkman Publishing.
- Toporišič, Jože (1992): *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Ule, Mirjana (2009): *Psihologija komuniciranja in medosebnih odnosov*. Ljubljana: FDV.
- Vreg, France (2000): *Politično komuniciranje in prepričevanje*. Ljubljana: FDV.
- Vukadinovič, Radovan (1994) *Diplomacija. Strategija političnih pogajanj*. Ljubljana: Arah Consulting.

VIRI

- Bernard, R. Vesna, in Tatjana Pihlar (10. 11. 2010), *Dnevnik*, dostopno prek: http://www.dnevnik.si/novice/aktualne_zgodbe/1042312675
- HRT (2009): *Spletna stran HRT*, dostopno prek: [http://www.hrt.hr/index.php?id=48&tx_ttnews\[tt_news\]=51905&cHash=e23cd80e04](http://www.hrt.hr/index.php?id=48&tx_ttnews[tt_news]=51905&cHash=e23cd80e04), 30. 10. 2010
- H. J. RES 1145, *Joint Resolution of Congress*, 7. August 1964. Dostopno prek: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/tonkin-g.asp#joint (2 September 2009)
- Merriam - Webster On Line Dictionary. Dostopno prek <http://www.merriam-webster.com/>. 29. 7. 2010
- STA (2010): *Pahor med glasovanjem na referendumu: Tako prelomne zgodovinske odločitve so redke*. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/slovenija/1042364937>, 6. 6. 2010.
- STA (2010): *Hrvaški mediji poročajo o zmagi razuma, tuji o koncu hrvaško-slovenskega spora*. Dostopno prek: http://www.dnevnik.si/novice/aktualne_zgodbe/1042365091, 7. 6. 2010.
- Todorovski, Ilinka, Elikan, Jaka, in Mihajlovič, Novica, Pikon, Rok (2010), *Smo elita in lahko nategujemo državo*. *Finance*, dostopno prek: <http://www.finance.si/295921/Smo-elita-in-lahko-nategujemo-dr%BEavo>, 26. 11. 2010.
- Zakon o ratifikaciji Arbitražnega sporazuma med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Hrvaške (BHRAS) Ur. l. RS-MP, št. 11/2010.*